

Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettisen toimikunnan toimintakertomus vuodelta 2018

1. Tutkimuseettisen toimikunnan toimintaperiaatteet Itä-Suomen yliopistossa

Itä-Suomen yliopisto (UEF) on sitoutunut valtakunnallisen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettisiin periaatteisiin. Yliopistoon perustettiin akateemisen rehtorin päätöksellä 7.1.2010 Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettinen toimikunta.

Toimikunnan pääasiallisena tehtävänä on Itä-Suomen yliopistossa toteutettavien ihmisiin kohdistuvien ei-lääketieteellisten ja tarvittaessa myös muiden tutkimusten ennakkoarviointi, tutkimuseettisen koulutuksen järjestäminen ja ohjeistusten laatiminen, asiantuntijaelimenä toimiminen mahdollisissa tutkimuseettisissä ongelmatilanteissa, tutkimuseettisen keskustelun ylläpitäminen yliopistossa sekä kansallisen tutkimuseettisen ohjeistuksen valmistelun seuraaminen ja siihen osallistuminen.

2. Toimikunnan kokoonpano, kokoukset, kokousasiakirjat

Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettisessä toimikunnassa on jäseniä yliopiston neljästä tiedekunnasta sekä ylioppilaskunnasta. Vuoden 2018 aikana toimikunnan jäseniä ovat olleet:

professori Risto Turunen (pj), filosofinen tiedekunta

professori Kirsi Honkalampi, filosofinen tiedekunta

professori Pasi Karjalainen (varapj), luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta

professori Eeva-Stiina Tuittila, luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta

apulaisprofessori Tarja Kvist, terveystieteiden tiedekunta (1.8.2018 alkaen)

yliopistonlehtori Mari Kangasniemi, terveystieteiden tiedekunta (31.7.2018 asti)

yliopistonlehtori Sari Voutilainen, terveystieteiden tiedekunta

professori Laura Assmuth, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

yliopisto-opettaja Mia Kilpeläinen, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

jatko-opiskelija Satu Hopponen

jatko-opiskelija Tarja Kaipainen

Toimikunta on nimetty ajalle 1.1.2018-31.12.2021

14.2.2019

Toimikunnan pysyvänä asiantuntijana on toiminut tietosuojavastaava Helena Eronen yliopistopalveluista. Toimikunnan sihteerinä on toiminut tutkimusrahoituksen asiantuntija Mika Saikkonen yliopistopalveluista.

Vuoden 2018 aikana tutkimuseettinen toimikunta kokoontui kuukausittain heinäkuuta lukuun ottamatta. Kokoukset on toteutettu videoyhteydellä Joensuun ja Kuopion välillä. Käsiteltävien asioiden julkisuudesta toimikunta on noudattanut 13.5.2011 alkaen seuraavia periaatteita:

- Kokousten esityslistoissa ja pöytäkirjoissa mainitaan eettisten ennakkoarviointien hakijat ja käsittelyn lopputulos yleisellä tasolla.
- Esityslistat ja pöytäkirjat tallennetaan Dynasty -asianhallintajärjestelmään, jossa ne ovat julkisia dokumentteja.

Kokouksista laaditaan myös muistiot, joka sisältävät tarkemmat tiedot toimikunnan kommentteista ja korjauspyynnöistä perusteluineen. Jos hakemus palautetaan uudelleen valmisteltavaksi tai teknisluonteisia korjauksia varten, hakijalle lähetetään hänen omaa hakemustaan koskeva muistion ote. Muistiot on arkistoitu vain toimikunnan käyttöön, eivätkä ne ole julkisia. Rajaamalla tutkimushankkeiden julkisuutta eettisen ennakkoarvioinnin vaiheessa toimikunta suojelee hankkeita mahdolliselta tutkimusideoiden anastamiselta. Rajoitusta pidetään voimassa, kunnes tutkimus on käynnistynyt ja tutkija ja/tai tutkimusryhmä on hankkeen julkistanut.

Mikäli toimikunnan kokouksiin on tulostettu asiakirjoja, puheenjohtaja ja sihteeri huolehtivat, että ne kaikki kokouksen päätteeksi tuhotaan. Hakemus- ja kokousasiakirjojen mahdolliset alkuperäiset paperikappaleet ovat toimikunnan sihteerin hallussa lukolliseen tilaan arkistoituina.

Toimikunnalla on käytössä yliopiston järjestämä ja hallinnoima suljettu SharePoint -työtila, jonne vain toimikunnan jäsenillä on pääsy. Kaikki kokousasiakirjat on tallennettu kyseiselle alustalle.

3. Toimikunnan käsittelemät lausuntopyynnöt ja annetut ennakkoarviot vuonna 2018

Vuoden 2018 aikana Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettinen toimikunta on suorittanut hakemuksesta 43 tutkimuksen eettistä ennakkoarviointia ja kirjoittanut 24 tutkimukselle puoltavan lausunnon. Seitsemälle tapaukselle lausunnon antamista ei ole katsottu tarpeelliseksi tai lausunnonpyytäjää on ohjattu toiseen toimikuntaan. Lausuntopyyntö on palautettu ehdottomin korjausvaatimuksin 12 kertaa.

14.2.2019

Lausuntopyyynnön tieteenala:

hoitotiede	18
oikeustiede	6
kasvatustiede	3
sosiaali- ja terveysjohtaminen	3
kansanterveystiede ja kliininen ravitsemustiede	3
farmasia	2
kauppatiede	2
historia- ja maantieteet	2
lastenpsykiatria	2
hammaslääketiede	1
lääketiede	1

Lausuntopyyynnön peruste (perusteita voi olla yksi tai useampi):

julkaisija/rahoittaja/tutkimuskohde vaatii	41
tutkimusaiheen sensitiivisyys	3
riski aiheuttaa tutkittaville henkistä haittaa	3
poiketaan tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta	1
yhteistyökumppani vaatii	1

Eettinen ennakoarviointi on tarkoitettu perustutkinnon jälkeiseen tutkimustyöhön. Opiskelija ei hae ennakoarviointia yksin vaan yhdessä ohjaajansa kanssa. Opinnäytteiden ohjaajat vastaavat siitä, että opinnäytetöissä noudatetaan eettisiä periaatteita.

4. Käsitellyistä eettisistä ennakoarvioinneista tehtyjä erityisiä huomioita

Tutkimuseettisen ennakoarvioinnin kannalta yleisimpien puutteiden välttämiseksi toimikunta suosittaa erityisen huomion kiinnittämistä seuraaviin seikkoihin:

Tutkimussuunnitelman tulee olla riittävän tarkka ja yksityiskohtainen kokonaiskuvan aikaan saamiseksi koko tutkimusprosessista ja sen eri vaiheista.

Hakemuksessa ja vastuuhenkilön eettisessä arvioinnissa tulee kuvata mahdolliset tutkittaville koituvat riskit, haitat ja niiden todennäköisyys suhteessa niiden välttämiseksi tehtyihin suunnitelmiin.

14.2.2019

Tutkimussuunnitelmassa sekä tutkittaville tarkoitetuissa tutkimustiedotteissa sekä suostumus- ja kyselylomakkeissa käytettävän kielen tulee olla ymmärrettävää ja selkeää. Tutkittavia tulee informoida riittävästi koskien tutkimuksen sisältöä, tutkittavan osallistumista ja henkilötietojen käsittelyä.

Puutteellisesti määritelty ja esitetty aineistonhallinta on yleinen syy lausuntohakemuksen palauttamiseen tutkijoille. Myös henkilötietojen käsittely ja toimet tutkittavien yksityisyyden suojaamiseksi tutkimuksen elinkaaren aikana (tietoturva, tietosuojatunnisteiden poisto) tulee kuvata riittävällä tarkkuudella.

Paperisten ja sähköisten tietoaineistojen käsittely tulee suunnitella huolellisesti. Toimikunta korostaa, etteivät julkiset pilvipalvelut ole sopiva tutkimustiedon tallennuspaikka, ja suosittelee UEF:n Tietotekniikkapalveluiden kautta saatavan tutkijan varmistetun levytilan käyttöä sen sijaan.

Henkilötietojen käsittelyaikaan ja tutkimusaineiston säilytysaikaan tulee kiinnittää huomiota. Toimikunta arvioi, että aineistojen automaattinen hävittäminen välittömästi tutkimuksen valmistuttua ei ole suositeltava tapa hallita tutkimusaineistoja. Tutkimusaineistoille tulee määritellä vähimmäissäilytysaika. Toimikunnan suositukset:

- Tutkimusaineistoja tulisi säilyttää vähintään viisi vuotta tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.
- Tutkimusaineistoja säilytetään Itä-Suomen yliopiston arkistonmuodostussuunnitelman (AMS) mukaan vähintään 10 vuotta, tai ne arkistoidaan pysyvästi ja asianmukaisesti johonkin tieteenalakohtaiseen, luotettavaan tutkimusarkistoon hyvät tieteelliset käytännöt huomioiden. Tutkimusdatan tallentamiseen on käytettävissä useita kansallisia ja kansainvälisiä tutkijoille maksuttomia palveluita.

5. Yhteistyö, koulutus ja vierailut

Toimikunnan puheenjohtaja Risto Turunen on toiminut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) jäsenenä 1.2.2016 alkaen. Hän on toiminut myös jäsenenä TENKn nimittämässä työryhmässä, joka on valmistellut ihmistieteiden eettisen ennakoarviointihjeen uudistamista.

TENKn Helsingissä 29.10.2018 järjestämään keskustelutilaisuuteen uudesta eettisen ennakoarvioinnin ohjeistuksesta osallistuivat Risto Turunen, jolla oli tilaisuudessa alustus, toimikunnan jäsen Laura Assmuth sekä sihteeri Mika Saikkonen.

TENK vieraili UEF:n Joensuun kampuksella 10.-11.12.2018. Keskustelun aiheina olivat mm. "IEEA-prosessi ja GDPR – kysymyksiä ja vastauksia Itä-Suomen yliopistossa" – alustajina Risto Turunen ja tietosuojavastaava Helena Eronen, sekä "Kansainvälisen

14.2.2019

hankkeen organisointi ja tutkimuseettiset kysymykset” – alustajana professori Helmi Järviluoma-Mäkelä

Toimikunta on valmistellut ja kokouksissaan käsitellyt seuraavia lausunnon hakemissa tarvittavia lomakkeita:

- Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaseloste
- Malli: Tutkimustiedote ja henkilötietojen käsittely tutkimuksessa
- Malli: Suostumus tutkimukseen osallistumiseen
- Ohje: Vaikutustenarvioinnin tekeminen ja täytettävä lomake

Akateemisen rehtorin hyväksynnän jälkeen yllä mainitut lomakkeet on käännetty/käänätetty englanniksi.

Tutkimuseettinen toimikunta ja Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tutkimuseettinen toimikunta ovat tehneet aktiivista yhteistyötä lausuntopyyntöjen ohjaamisessa oikeaan toimikuntaan.

Toimikunta piti kehittämispäivän 14.6.2018 Joensuussa. Käsiteltäviä aiheita olivat:

- TENKn kommenttipyyntö ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisen ennakoarvioinnin taustamuistiosta.
- Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaselosteen ja Tutkimustiedotteen sisällöt.
- Tutkimuseettiset käytännöt kansainvälisissä hankkeissa

6. Hyvät käytännöt

Toimikunta käyttää esittelymenettelyä, jossa yksi toimikunnan jäsenistä sitoutuu perehtymään muita tarkemmin hakemukseen. Kokouksessa hän esittelee sen toimikunnalle ja kiinnittää huomion oleellisiin asioihin käsittelyn pohjaksi.

Toimikunnan pysyvänä asiantuntijana toimiva tietosuojavastaava käy läpi lausuntopyyntöjen liitteenä olevan Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaselosteen henkilötietojen käsittelystä ja opastaa hakijoita lomakkeen täyttämässä. Tietosuojavastaava opastaa ja ohjeistaa hakijoita myös tutkimuksen tietosuojan vaikutustenarvioinnin tekemisessä, mikäli sen tekeminen on tarpeellista.

7. Kehitysehdotuksia

Tutkimusetiikan näkyvyyttä yliopistossa tulee lisätä, samoin keskustelua tutkimusetiikasta tulee käydä jatkuvasti ja tutkimuseettiseen koulutukseen tulee niin perus- kuin jatkokoulutuksessa panostaa enemmän.

Tutkimuseetiikan näkyvyyden ja keskustelun lisäämiseksi toimikunta tekee tiedekunta- ja laitosvierailuja sekä lisää yhteistyötä jatko-opiskelijoiden tutkimuseetiikan opintojaksoson vastuuhenkilön kanssa.